

Коваль-Бардаш Л.В., провідний науковий співробітник
кандидат педагогічних наук відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка
Національної Академії Педагогічних Наук України

Діяльність асистента вчителя з формування освітніх компетенцій
молодших школярів з особливими освітніми потребами

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами (ООП) у загальному освітньому просторі, її талантів, здібностей, наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості, що є підґрунтям компетентнісної формації. Ключові положення, змістовну структуру загальної середньої освіти та вимоги містить ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ початкової освіти від 21 лютого 2018 р. №87. Однією з-поміж ключових компетенцій є відповідний рівень сформованості мовленнєвої компетенції, а саме засвоєння та володіння мовою на відповідному рівні. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності, закладені у типову освітню програму для закладів загальної середньої освіти¹. До них належать:

- вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі,

¹ <http://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-inklyuzyvne-navchannya/>

культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування.

Інші компетенції, як то математична, природнича, інформаційно-комунікаційна, культурна, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, мають тісний зв'язок з мовною компетенцією. Основні вимоги до обов'язкових результатів навчання і компетенцій визначено за кожною освітньою галуззю. Розглянемо основні завдання окремого освітнього курсу, щоб усвідомити зв'язок та наступні шляхи плідної діяльності із забезпечення цих завдань педагогами інклюзивного класу.

Наприклад, мовно-літературна освітня галузь включає українську мову та літературу, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовну освіту. Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток творчих здібностей. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання; формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення; розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів; формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлювання; формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації; ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики й жанрів, формування прийомів самостійної роботи з дитячими книжками; формування вмінь опрацьовувати тексти різних виді (художні, науково-популярні,

навчальні, медіатексти); дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови; залучення молодших школярів до практичного застосування вмінь з різних видів мовленнєвої діяльності².

Досить вагомий перелік завдань, що стоїть перед педагогами в царині мовно-літературної освітньої галузі, чи не однією з провідних, нашою є проблема актуальна проблем сучасної школи - активізацію пізнавальної діяльності учнів. Це діяльність педагогів, спрямована на розвиток та підвищення рівня когнітивної сфери школярів, стимуляцію в них навчальної активності. Зрозуміло, що ступінь пізнавальної активності учнів залежить і від багатьох чинників, серед яких рівень сформованості пізнавальних процесів є особливо важливим. Однак, особливі освітні потреби, наявні у дітей, є стримувальним фактором щодо позитивної динаміки формування сприйняття, уваги, пам'яті, мовлення, мислення та інших пізнавальних процесів. Незалежно від тих чи інших відмінностей, усі діти повинні мати можливість опанувати знання та сформувати відповідні компетенції. Учніське розмаїття інклюзивного класу є визначальним щодо індивідуального потенціалу засвоєння знань та рівня і видів необхідних підтримок, що надає можливість узагальнити та виділити певні (три) категорії учнів відповідно визначеним рівням когнітивного розвитку, а саме:

- учні з типовим рівнем пізнавального розвитку,
- учні зі зниженим рівнем пізнавального розвитку,
- учні зі значно зниженим рівнем пізнавального розвитку.

Визначені освітні особливі потреби учнів потребують залучення практичної спеціальної технології з організації навчального процесу. Загалом, до таких технологій навчання в інклюзивному класі належать технології диференційованого навчання: адаптація та модифікація. Під час складання індивідуальної програми розвитку (ІПР) необхідно проаналізувати, які

² Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко Мовно-літературна освітня галузь. Пояснювальна записка.

адаптації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних навчальних методів, матеріалів, обладнання з урахуванням сенсорних та інших потреб дитини. Модифікація трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, що його необхідно засвоїти. Адаптація змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій: пристосування середовища, адаптація навчальних підходів та матеріалів³.

До складу I категорії входять школярі з ООП, у яких за результатами обстеження визначається нормотиповий рівень пізнавального розвитку. Такі учні опановують загальноосвітню навчальну програму на рівні з їхніми однолітками з типовим розвитком. Для учнів I категорії застосовується технологія адаптації.

II категорію складають учні зі зниженими показниками рівня пізнавального розвитку. А саме такими, що суттєво відрізняються від показників учнів першої категорії. Інтерпретувати показники цієї групи дітей можна як затримку психічного розвитку. Діти із затримкою психічного розвитку становлять найчисленнішу групу серед тих, які потребують спеціальної допомоги у процесі навчання та соціально-трудової адаптації. Вони значною мірою визначають контингент учнів, особливо початкової школи, які стійко не встигають. Тому своєчасна корекція цієї специфіки в розвитку дітей є, водночас, і вирішенням проблеми шкільної неуспішності.

До III категорії включають учнів, у яких діагностичні показники пізнавального розвитку відстають значною мірою від відповідних показників школярів другої категорії та можуть інтерпретуватися як інтелектуальне

³ Інструктивно-методичний лист МОН від 18.05.12 № 1/9-384

порушення. Дуже виразно відрізняє їх від норми пізнавальна пасивність. Отримані знання не активізуються та швидко забуваються. Причиною цього виступає не лише та пасивність, яку вони виявляють при сприйманні інформації, а й те, що вони її не використовують, не повторюють і не закріплюють.

Ураховуючи учнівське розмаїття інклюзивного класу та чітко визначивши можливості окремих учнів, асистент учителя може планувати свою роботу підготовки навчального матеріалу на основі стратегічних підходів: адаптації чи модифікації. З погляду на принципи універсального дизайну для навчання, тобто використання різноманітних способів подання матеріалу, вираження й залучення, необхідно відповідним чином пристосовувати навчальне середовище. Під цим ми розуміємо п'ять ключових аспектів середовища на уроці, які можна коригувати, але робити це ще на етапі планування. Це дає змогу «підігнати» курикулум і методику під потреби всіх учнів». При цьому зручніше групувати завдання за різним ступенем пізнавальних можливостей, включаючи особистісні корекційні задачі, вказані в ІПР. Отримані результати діагностування дають можливість не лише визначити індивідуальні можливості дитини та розробити індивідуальний освітній маршрут, а й у процесі підготовки матеріалів застосувати певний універсальний алгоритм дій учителя та асистента щодо адаптації чи модифікації навчального програмового матеріалу з різних освітніх галузей для опанування їх школярами з особливими освітніми потребами.

Наприклад, під час написання твору учень має просто викласти послідовність подій, спираючись на свій попередній досвід, а не писати ціле оповідання. А наступним завданням для цієї дитини може бути розширення власного схематичного твору та складання на його основі цілого оповідання (що радше стосується «рекомендованого» діапазону навичок).

Література

1. Державний стандарт початкової освіти, за яким навчатимуться перші класи Нової української школи у наступному навчальному році <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyjderzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання: Навч.-метод. посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К.: Видавнича група «Атопол», 2015.–136 с.
3. Компанець Н.М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами / Н.М.Компанець. – К.:, 2018. – 56 с.: Іл.: Електронний додаток на CD.
4. Тім Лорман. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: Практичний посібник./Тім Лорман, Джоан Депплер, Девід Харві. / Пер. з англ. – К.: СПД-ФО Парашин І.С. – 2010. – 296 с.
5. Т. Лорман. Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?». – Міжнародний журнал цілісної освіти. – Том 3. – № 2. – 2007.
6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко <http://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitniprogramy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/>.